

Ж. Аймауытұлының «Жаңабайдың жанындағы трагедия» әңгімесіндегі фольклорлық интегративтілік

Аңдатпа. Алаш кезеңі әдебиеті – мазмұны мен идеясы, көркемдік сипаты елдік мұрат, ұлттық мүдде аясында қалыптасқан азаматтық тарихымыздағы бай рухани қазынаның бірі. Аталған әдеби мұраны жинау, жүйелеу, зерттеу үрдісі еліміз тәуелсіздік алған уақытта біршама қалыптасты. Алаш әдебиетін жаңа ғылыми парадигмалар аясында зерттеу, қоғамдық-гуманитарлық ғылымдар ықпалдастығында мазмұнын ашу, пәнаралық байланыс арқылы әдебиеттегі фольклор материалының молдығын тану – бұл мақаланың негізгі мақсатын айқындайды. Жазба мұра интегративті фольклортану аспектісінде зерттеліп, алаш кезеңі әдебиетінде халық эстетикасының айқын көрінетіні байыпталды. Мақалада жазба әдебиеттегі фольклорлық интегративтілік мәселесі қарастырылып, соның ішінде алаш кезеңі әдебиетіндегі сипаты айшықталады. Интегративті фольклортану сынды бүгінгі гуманитарлық ғылымдарда қалыптасқан зерттеу тәсілі бойынша ізденістің теориялық сипаттамасы беріліп, оның нәтижесі алаш кезеңі әдебиетіне қатысты мұраға қолданылады. Қазақ жазба әдебиетінің дамуына фольклорлық материалдың құнды қазына болғаны айшықталады. Алаш әдебиетіндегі фольклорлық дәстүр белгісі көрнекті қаламгер Ж.Аймауытұлының «Жаңабайдың жанындағы трагедия» әңгімесі бойынша талданады. Аталған шығарманың белгілі тарихи кезеңде жазылу себебі айқындалады. Соның ішінде социофольклортану аясында шығарманың мазмұны мен идеясы ашылып, әңгіменің көркемдік шешіміне, идеясына әсер еткен фольклорлық мотивтер, мысалдар, кейіпкерлер көрсетіледі.

Түйін сөздер: фольклор, фольклорлық интегративтілік, фольклортану, этнофольклортану, социофольклортану, алаш кезеңі әдебиеті, Ж.Аймауытұлы әңгімесі.

DOI: <https://doi.org/10.32523/2616-678X-2024-146-1-159-165>

Түсті: 5.10.2023; Жөнделді: 15.01.2024; Мақұлданды: 7.02.2024;
Онлайн қолжетімді: 29.03.2024

Кіріспе. Негізі XIX ғасырда қаланған әлемдік фольклортану ғылымы бұл күнде мазмұны жақын, табиғаты ортақ, міндеті туыстас гуманитарлық ғылымдармен сабақтасатындығы жайында бірқатар зерттеулер жүргізілуде. Жалпы фольклортану фольклор теориясы мен әдістемесін зерттейді, аталған ғылымның нені қарастыратыны туралы жауап береді. Сонымен қатар жеке халықтың фольклорын зерттейтін ұлттық фольклортану ғылымы бар екені айғақ. Жеке ұлттың әдебиеті сынды халықтың дара фольклорындағы бай рухани мұра сабақтас ғылымдармен тығыз байланыста дамыды. Белгілі дәрежеде фольклор сол ғылымдардың дамуына ықпал етті, өркендеуіне азық болды. Соның ішінде мифология, тарих, этнография, дінтану, әлеуметтану, әдебиеттану, тіл білімі сынды қоғамдық ғылымдардың дамуын фольклорсыз елестету, ондағы заңдылықтарды түсіндіру

мүмкін емес. Синергетика ғылымы аясында қарастырғанда, фольклор материалы мифофольклортану, социофольклортану, этнофольклортану, лингвофольклортану, эстофольклортану, психофольклортану салаларының пайда болуына, осы күнде дамуына негіз құрады. Туысқан, салалас ғылымдар арасында фольклортанудың маңызы жоғары тұратыны бүгінгі таңда айқындалуда [1].

Қазіргі таңда фольклортанушы ғалымдар фольклоризмді кең мағынада түсінуді алға тартады. Қаламгердің нақты фольклорлық материалмен тікелей ықпалдасуын ғана емес, сондай-ақ фольклордың синкретті сипатын есепке ала отырып, көркем шығармадағы халықтық мәдениет, таным құбылысының түгел жиынтық әсерін зерттеуге ұмтылады. «Фольклор мен әдебиеттің арақатынасын сыртқы «тоғысудан» ғана емес, олардың «өзгертілген» түрдегі байланысының заңдылықтарын ашуға тырысу керек» [2, 14 б.], - деген пікір бұл сөзімізді қуаттайды.

Интегративті фольклортану контексіндегі Алаш кезеңі әдебиетін жаңа ғылыми парадигмалар тұрғысынан зерттеу – бүгінгі әдебиеттануда соны ізденіс саналады. Алаш кезеңі әдебиетінің жанрлық ерекшелігін эстофольклортану, әлеуметтік фольклортану, мифофольклортану, этнофольклортану [3] аспектісінде қарастыру арқылы біз көркем шығармалардың сол сипатта, мазмұнда, тақырып пен идеяда жазылуының кілтін айқындауға ұмтыламыз. Сондай-ақ фольклордың интегративтілік категориясы аясында алаш ренессанстық әдебиетін тұтас мазмұнының түсінуге әрекет жасаймыз. Бұл бағыттағы қазіргі ғылыми ізденістер қазақ сөз өнерінің ұлттану, елтану, аймақтану тұрғысындағы көркемдік-эстетикалық қуатын, фольклорлық мұраның ұлтты ұйыстырудағы идеологиялық арқауы мен рухани кемелденудегі тұғырын ұтымды пайдалануының әлеуметтік астарын тереңірек ұғындырады.

Мысалы этнофольклортану аспектісінде әдеби-фольклорлық байланыс Алаш кезеңі әдебиетінен айқын көрінеді. Кең мағынада фольклорлық-этнографиялық контекст арқылы мәтінді мәтіннен тыс фольклорлық-этнографиялық шындықпен байланыстыратын барлық нәрсені түсінуге болады. Екінші жағынан, аталған шығармада әдеби контекст ретінде трансформацияланған нақты бір фольклорлық және этнографиялық материалды айта аламыз. Ғалым У.Б.Далгат пікірі осы соңғы анықтаманы қуаттайды [4, 14 б.]. Мысалы Ж.Аймауытұлының «Қара бақсы» әңгімесінде Көшербай бақсы ауруға шалдыққан кейіпкерді емдейді. Кейіпкер сөзі халық өміріндегі «дерт көшіру» үлгісіндегі өлеңмен беріледі [5, 102 б.]. Сол арқылы алаш қаламгерінің шығармасына арқау болған наным-сенім ғұрпы фольклорына тән бақсы сарыны арқылы әдеби мәтіндегі фольклорлық-этнографиялық контексті байқаймыз.

Идеялық-эстетикалық бірлік аясындағы әдеби-фольклорлық интеграцияның негізі эстофольклортанудағы фольклоризм үдерісінен көрінеді. Фольклоризмнің ғылыми концепциясын анықтайтын әлемдік деңгейдегі тұжырымдар (М.К.Азадовский, Д.Н.Медриш, У.Б.Далгат, Д.С.Лихачёв, Н.И.Савушкина, Г.Г.Гамзатов, т.б.) бар.

Зерттеу әдістері. Алаш кезеңі әдебиетін интегративті фольклортану аясында зерделеп, көрнекті алаш қаламгері Ж.Аймауытұлының көркем әңгімелерін қарастыруда талдау, саралау, салыстыру, жинақтау, қорыту әдістері негізге алынды.

Талқылау. Алаш қаламгерлері оқырманға айтар ойын фольклор арқылы тұспалдап жеткізуге тырысты. Фольклор сюжетін өз мақсатына пайдаланып, тарихи кезең шындығын халқына ишарамен, тұспалмен, жұмбақпен беруге ұмтылды. Мысалы М.Жұмабайұлы шығармаларында фольклордың әсері жарқын көрініс тапты. «Батыр Баян», «Оқжетпестің қиясында», «Ертегі», «Өтірік ертеке», «Қойлыбайдың қобызы», «Қорқыт», «Жүсіп хан» поэмаларында, «Жер жүзін топан басса екен», «Ақсақ Темір сөзі», «Тәңірі», «Бөбектің тілегі», «Пайғамбар», «Жұмбақ», «Бесік жыры», «Ескендірдің екі мүйізі», «Мені де өлім әддилье», «Берниязға», «Түркістан» өлеңдерінде фольклор сюжеті мен жанрлық белгісі айқын көрінеді. «Өтірік ертеке» поэмасын автор Арлаудың «Мысық, тышқан» атты он төрт суреті бойынша жаздым деген ескерту жасайды [6, 152 б.]. Ол шығарма да фольклорлық форма негізінде жазылған.

Фольклор шығармаларының үлгісін Алаш кезеңінде жанрлық, тақырыптық-идеялық, көркемдік-эстетикалық жағынан жаңа сапалық биікке көтерілген қазақ жазба әдебиетінде молынан байқай аламыз.

Мысалы алаш әдебиетінің көрнекті өкілі Жүсіпбек Аймауытұлының шығармаларында фольклорлық дәстүр мен сабақтастық айқын көрінеді. Жазушының «Жаңабайдың жанындағы трагедия» атты әңгімесінде кейіпкерлер есімін беруде, мазмұнында, стильдік қолданыста фольклор ықпалын айқын көре аламыз [5, 70-81 бб.]. Фольклорлық шығарма кейіпкерлерінің есімі арқылы халық оның мінезін, болмысын, кісілік келбетін, адамгершілік қасиетін, қоғамдағы әлеуметтік орнын, тұрмыс жағдайын, туыстық қатынасын меңзеген. Мысалы «Қозы Көрпеш – Баян сұлу» жырындағы Қарабай есімі кейіпкерге тегін берілмегені анық. Қарабай сертінде тұрмай аманатқа қиянат жасап, Сарыбай құдасы мерт болған соң, жетім қалған Қозыға қызымды бермеймін дейді. Ниеті қара, зұлымдыққа жақын Қарабайдың есімін халық ұрпақтан ұрпаққа жағымсыз бейнеде сақтап келді [7].

Ж.Аймауытұлы әңгімесіндегі бас кейіпкер есімі Жаңабай. Автор шығарма кейіпкеріне бұл есімді тегін берген жоқ деп айта аламыз. Әңгіме жазылған 1924 жылы қазақ даласында жаңа билік орнап жатты. Большевик билігі күшейе бастап, халықты таптық ұстаныммен, пролетариат диктатурасымен басқару жолға қойылды. В.Ленин өмірден озып, орнына қатал тәртіп ұстанған, әсіресе ұлттық саясат мәселесінде қатігездік танытқан И.Сталин дәуірі басталып жатты. Қазақ жері Алашорда тұсында жоспарланғандай біртұтас аймаққа, автономиялы елге айналмады. Түркістан өңірі пышақпен тілінгендей жеке ұлттық республикаларға бөлшектенді. Сан ғасыр қазақ құрамындағы ру-тайпалар тарихымен, Қазақ хандығымен тағдырлас Ташкент, Омбы, Орынбор, Астрахан сынды қалалар, мәдениет ошақтары, шекаралас өңірдегі жергілікті халқы қазақ саналатын аймақтар Қазақ автономиясынан тысқары қалды. Осындай саяси-әлеуметтік өзгерістер, қоғамда орын алған жаңалықтар алаш қаламгеріне есімді сол күйінде қоюына әсер етті. Жаңа қоғам, жаңа заман орнап жатқандығын байқататын шығарма кейіпкерінің есімін Ж.Аймауытұлы Жаңабай деп қойғанында жаңа заманның келіп жатқанын меңзеді. Ол заман қандай сыбаға тартатынын оқырман өзі болжай алады деп ойлады. Кейіпкер есімін Жаңабай деп атағанда жазушы фольклорлық дәстүрді ұстанғанын байқаймыз.

Әңгімеге арқау болатын оқиғаға автор өзі куә болған. 1921-1922 жылдары қазақ даласын жайлаған аштықты көзімен көрген, әлеуметтік тұрмысы нашарлаған халыққа жәрдемдесу үшін басын құрбан етуден тайынбаған Ж.Аймауытұлы елдің шығыс аймағынан жиналған малды Торғай атырабына жеткізуге көмектесті. Осы жанкешті қызметке алаш ардақтысы М. Дулатұлы бірге барғаны тарихи шындық [8]. Кейін жиырмасыншы жылдардың соңында қуғын-сүргін басталған кезде Ж.Аймауытұлы мен М.Дулатұлының жасаған сауапты ісі өздеріне айып болып тағылды. Алаш арыстары ішінде алғашқылар қатарында оққа ұшырауына да осы аштыққа ұшыраған халыққа жасаған жәрдемі себеп болды.

«Жаңабайдың жанындағы трагедия» шығармасы композициялық құрылымы жағынан қазақ әдебиетінде сол кезге дейін орныққан қалыпты әңгімелерден дараланады. Әңгіме басында кейіпкер шығармашылыққа жақын, жазғандарын баспасөзге ұсынып жүрген, алайда оларының көбі жарық көрмейтіні жайында айтады. Оқиға желісі 1922 жылы аштық жайлаған Жымпиты уезінде өрбиді. Қазақ даласының батыс өңіріндегі қайғылы қасіретті суреттеген Ж.Аймауытұлы бұл шығармасымен аштық тақырыбында алғашқылардың бірі болып әңгіме жазды. Кейін аштық қасіретін суреттейтін туындыларға тыйым салынғаны белгілі. Осының өзі алаш әдебиетінің даралық бір сипатын айқындайды. Ұлттық тақырыпты көтеруді мұрат санаған алаш қаламгерлері аштық сынды қасіретті тақырыпты көркем әдебиетте көтеруді ар санады.

Әңгімеде есімі аталмайтын кейіпкер Жымпиты жерінде бірге оқыған Қамит есімді жолдасының қайтыс болған үйіне көңіл айтып келеді. Көкірек ауруынан бақилық болған жолдасының есімі тегіннен Қамит деп аталмады деп санаймыз. Тегі араб тілінен енген хамит сөзінің түпкі мағынасы қадірлі, құрметті деген астар білдіреді. Бұл есіммен аталған адам иманды, Алланың түзу жолынан таймаған тақуа, байыпты, сабырлы жан болды деген

мағына білдіріледі. Ж.Аймауытұлы өлең, мақала жазған Қамиттің тілегі дұрыс, жүрегі таза жан болғандығын осындай терең астарлы есіммен жеткізгісі келгендей. Жазушының кейіпкеріне бұл есімді таңдауынан да біз фольклорлық дәстүр сабақтастығын айқын аңғарамыз.

Қамиттан қалған қолжазбаларға, соның арасында өлең, әңгімелер жазылған жуан дәптерге қарық болған есімі беймәлім кейіпкер олжалы шығармаларды өз атынан жариялауға, сөйтіп елге танымал болуға, жазушы ағуына бел буады. Ол ісін оғаш көрмей, дәптердегі Қамиттің туындыларын жариялай бастайды. Бұл орайда Ж.Аймауытұлы шығарма кейіпкеріне есім бермеуінде де мән бар деп білеміз. Егерде кімде-кім біреудің атын пайдаланып, еңбегін жесе, адал жолмен танымал болмаса, жазушылық – ар ісі екенін сезінбесе, ұрлықпен, арамдықпен өмір сүрсе, оның есімі ел есінде сақталмайды деген үкім айтқысы келгендей. Жаңа орнап жатқан большевиктік заманда ондай дарынсыз алаяқ жазармандардың барын көрген, кейін көбейюіне алаңдаған көрнекті қаламгер Ж.Аймауытұлы әңгімесіндегі басты кейіпкердің есімін мүлде атамайды. «Қарапайым жұрт маған қол қоюлы, маған сол қанағат. Алдана берсін! Маған не керек?! Уралайын мейлі, жырлайын мейлі – жазушы атансам болғаны» [5, 71 б.], - деген ойда қалады кейіпкер.

Шығармада адам ішіндегі екінші адам мәселесі қозғалады. Қазақ әдебиетіне кейіпкер әлемінің екіге жарылу мотиві Ж.Аймауытұлы шығармаларынан басталады. «Жаңабайдың жанындағы трагедие» әңгімесінен бұрын «Жас қазақ» журналының 1924 жылғы 5-6 сандарында басылған «Елес» шығармасында кейіпкер әлемінің екіге жарылуының жарқын үлгісі суреттеледі [4, 66-70 бб.]. «Елес» шығармасындағы бір кейіпкердің іштей екіге жарылуы – жазушының қазақ көркем прозасына әкелген тосын бейнелеуі, тың жаңалығы. Психологиялық астары терең әңгіменің жалғасындай жазылып, тағы да сол «Жас қайрат» журналының енді 7, 8, 9, 10 сандарында жарық көрген «Жаңабайдың жанындағы трагедиеде» автор оқырманға ой тастайды. «Оңаша отырған кезде, Қамит марқұмды ойлағанда маңдайыңнан суық тер шып-шып шығады. «Сен, жауыз, атаққа әуейленіп, жолдас атымды ұмыттың ба? Кімге қиянат етіп жүрсің?» деп көрде жатқан Қамит жағамнан сілкіп, қылғындырғандай болады» [5, 72 б.], - деп арамдықпен атаққа ұмтылған бұрынғы жоласын арсыз, сайқал, арамза, жүзіқара деп жазғырады. Мұндай қатал үкім айтқан кейіпкердің ішіндегі екінші адамы болады. Философиялық әрі психологиялық мағынасы терең әңгімеде ақыры ар жазасы жеңіп шығады. Қанша уақыт біреудің еңбегін пайдаланып, шығармаларын өзінің атымен жариялап келген Қамиттің ескі жолдасы елден кешірім сұрауға бекінеді. Осы орайда, кейіпкер ішіндегі екі адам тартысқан кезде арға жүгінгені сен адамбысың, Алдар көсемісің деп сұрақ қояды.

Жазба әдебиетте Алдар көсе фольклорлық кейіпкерінің есімі тегін айтылмайды. Алдар көсе – қазақ және көптеген түркі халықтарының фольклорында айласымен, тапқырлығымен танылған аңыз кейіпкері. Халық фольклорында берік орныққан кейіпкермен Ж.Аймауытұлы шығармасындағы бейненің болмысын аша түскен. Сондай-ақ әңгімеде фольклорлық кейіпкер Қожанасыр да аталады: «Мынаны оқыған соң жүрегім тұрайын деді. Қожанасыр айтқандайын, «бір күні біреу теріні суырып алып, жүзімді айдай қылар ма екен» деп артым қып-қып етті» [5, 72 б.]. Егер фольклор мұрасында Алдар көсе айласымен, қулығымен күн көретін образ ретінде жинақталса, Қожанасыр аңғалдығымен, аңқаулығымен есте қалған бейне екендігі белгілі. Жазушы аталған фольклорлық кейіпкерлердің болмысын, мінезін тамаша біле отырып, оларды шығарма мазмұнын ашуға мысал ретінде сәтті пайдаланған дей аламыз.

Нәтижелер. Аштық тақырыбын көркем әдебиетте алғашқылардың бірі болып көтерген алаш қаламгері Ж.Аймауытұлы шығармасында кейіпкердің екіге жарылуының себебі анық. Өзінің айтқысы келген жүрек сөзін біреу арқылы жеткізуді мақсұт еткен. Сондықтан да аштық тақырыбын ашқан әңгімені мен емес, Қамит жазды деп ақталады. Идеологиялық қысым басталған уақытта көркем әдебиетте суреттелуге тиісті тақырыптар, сонымен бірге жабық, айтуға тыйым салынған оқиғалар, кейіпкерлер, халық тарихындағы трагедиялы кезеңдер нақтыланып жатқан кезеңде жазылған әңгіме авторын Ж.Аймауытұлының

жұмбақтап беруінің себебін түсунуге болады. Автор кейіпкер ауызына мынадай сөз саддады: «Кісілік, ағайындық барлықта екен. Елден мал кетіп еді, пейіл де кетті, кісілік те жоғалды. Аштық әбүйірге, ажарға қаратпайды екен» [5, 73 б.]. Осы пікірден елдің малынан айырылғаны, оның аяғы ағайындықтың, кісіліктің жойылуына алып келгені, жұрттың берекесі қашқаны аңғарылады.

Әңгімеде Жаңабай таң ата қатыны мен баласын арбаға мінгізіп, ең керек деген затын ғана алып, аруақтар жатқан моламен ұзақ қоштасады. Моладағы әр бейітке жеке тоқталып, онда жатқан адамдардың асыл қасиетін айтып шығады. Жаңабайдың бұлайша туған жерімен, ауыл іргесіндегі моламен қоштасуы фольклорлық шығармалардан келе жатқан дәстүр екенін білеміз. «Қозы Көрпеш – Баян сұлу», «Қыз Жібек», «Қобыланды батыр», «Ер Тарғын» жырларында қоштасудың көркем үлгілерін еске салады.

Арада біраз күн өткенде Жаңабайдың отбасы шаршап, шалдығып төрт-бес қорасы бар бір шағын ауылға жетеді. Ол ауылда тірі жан көрінбейді. Айналада тыныштық орнаған. Өлген адамның жемтігін жеген құзғындар ғана байқалады. Ауыл шетіндегі бір қорадан түгін көрінгендей болады. Жаңабай сол жерде адам болар ма екен деп ойлайды. Барған үйде Жаңабай бір әйелді кездестіреді. «Кіріп келсе, қазандық аузында албастыдай жалбырап бір жан отыр... Мұндай да әлемет болады екен? Айуан-ай! Өз баласын өзі жеді-ау!.. Адам ба? Албасты ма? Адам... кәдімгі екі аяқты айуан адам» [5, 77 б.]. Туған баласын өлтіріп, қазанға қайнатып жатқан әйелді Ж.Аймауытұлы албастыға теңейді. Албасты – көне заманнан келе жатқан түркі халықтар фольклорының көбінде кездесетін мифологиялық кейіпкер. Шығармадағы көркем шындықты, кейіпкер бойындағы үрей мен қорқынышты дәл жеткізу үшін автор фольклорлық образды сәтті қолданғанын көреміз.

Қорытынды. Қазақ әдебиетінің даралық сипаты айқын кезеңі – Алаш әдебиетінде фольклорлық материалдың ықпалы күшті болды. Қазақ халқының бай фольклор мұрасын ауызша жеткізген санасы сергек, жады мықты жыршылар, көне көз қариялар, орақ тілді шешендер алаш кезеңінде қоғамда көп болды. Солардың ықпалымен қазақ қауымы ауызекі сөйлеу барысында фольклор мұрасын, ондағы мақал-мәтелдерді, тұрмыс-салт жырларын, аңыз әңгімелерді, ертегілерді, жырлар мен әпсаналарды сөздік қолданыста мольнан пайдаланды [9]. Қазақ тілі жат тіл ықпалымен шұбарлана қоймаған кезеңде фольклордың мұрасы күнделікті ауызекі сөйлеу тілін де, Абайдан кейінгі кезеңде жаңа мазмұнда қалыптасып жатқан жазба әдебиетті де байытты.

Алаш әдебиетінің қалыптасып дамуына ұлттық фольклордың әсері терең болды. Сарқылмас бай қазына іспетті фольклор елді оятқан, ағартушылық, елшілдік идея ұстанған алаш әдебиетіне тақырыптық, жанрлық, көркемдік-эстетикалық сипаты жағынан азық саналды. Фольклор мұрасына қанық алаш қаламгерлері бай рухани қазынаны мақсаты мен мүддесіне қарай жаңа мазмұндағы көркем шығармаларын жазуда сәтті пайдаланды. Алаш рухында шығарма қалдырған ақын, жазушылар фольклор сюжетімен туынды жазып, ондағы кейіпкерлерді, мотивті елдік мүдде, ұлттық мұрат аясында жаңаша түрлендірген.

Ғылыми мақала 2022-2024 жылдарға арналған ғылыми жобалар бойынша іргелі және қолданбалы ғылыми зерттеулерді гранттық қаржыландыру бойынша АР14870415 «Алаш кезеңі әдебиеті: интегративті фольклортану контексті және жаңа ғылыми парадигма» жобасын іске асыру аясында дайындалды.

Әдебиеттер тізімі

1. Aimukhambet Z., Kassen A., Kurmambayeva K. // Milli Folklor. - 2022. - No 136. - P.192–204. - URL: <https://www.scopus.com/record/display.uri?eid=2-s2.0-85143988018&origin=resultslist&sort=plf-f> (Accessed: 10.01.2024).
2. Фольклор және қазіргі қазақ әдебиеті. – Алматы: «Арда», 2011. – 480 б.
3. Интегративная фольклористика: учеб.-метод. пособие / Р. М. Ковалёва, О. В. Приемко. – Минск: БГУ, 2017. – 239 с.

4. Далгат У.Б. Литература и фольклор. – М.: Наука, 1981. – 303 с.
5. Аймауытов Ж. Бес томдық шығармалар жинағы. 2-т. / Ғылыми түсініктерді жазып, баспаға әзірлегендер: Д.Қамзабекұлы (жауапты шығарушы), С.Аққұлұлы, Г.Ахметова. – Алматы: Ғылым, 1997. – 272 б.
6. Жұмабаев М. Көп томдық шығармалар жинағы. 2-том. Өлеңдер, дастандар, аудармалар. – Алматы: Жазушы, 2005. – 208 б.
7. Бабалар сөзі: жүзтомдық. Т. 54: Ғашықтық жырлар. -Астана: «Фолиант», 2009. – 456 б.
8. Дулатұлы М. Алты томдық шығармалар жинағы. 6-том: - Құжаттар, хаттар және естеліктер / Құраст. Е.Сатыбалдиев, В.Галиев, Т.Жұртбаев, М.Әпсәметов. – 2-бас. – Алматы: Мектеп, 2020. - 472 б.
9. Сағынадин Г.С. Фольклордағы синкреттілік: жанр және термин (А.Байтұрсынұлының «Әдебиет танытқышы» негізінде) // Л.Н.Гумилев атындағы ЕҰУ Хабаршысы. Филология сериясы. 2023. - № 3. – URL: <https://bulphil.enu.kz/index.php/main/article/view/575> (Accessed: 10.01.2024).

References

1. Aimukhambet Z., Kassen A., Kurmambayeva K., Milli Folklor, 136, 192-204 (2022). Available at: <https://www.scopus.com/record/display.uri?eid=2-s2.0-85143988018&origin=resultslist&sort=plf-f> (Accessed: 10.01.2024).
2. Fol'klor zhane kazirgi kazak adebieti [Folklore and modern Kazakh literature] («Arda», Almaty, 2011, 480 p.).
3. Kovaleva R. M., Priemko O. V. Integrativnaja fol'kloristika [Integrative folklore studies]. Educational and methodical manual (BSU, Minsk, 2017, 239 p.).
4. Dalgat U.B. Literatura i fol'klor [Literature and folklore] (Nauka, Moscow, 1981, 303 p.).
5. Aimauytov Zh. Bes tomdyk shygarmalar zhinagy [Collection of works in five volumes]. 2 vol. Selection of scientific concepts, preparation for publication by D.Kamzabekuly (editor-in-chief), S.Akkululy, G.Akhmetova (Gylym, Almaty, 1997, 272 p.).
6. Zhumabayev M. Kop tomdyk shygarmalar zhinagy. 2-tom. Olender, dastandar, audarmalar [A collection of multi-volume works. Vol. 2. Poems, epics, translations] (Zhazushy, Almaty, 2005, 208 p.).
7. Babalar sozi: zhuztomdyk. T. 54: Gashykytyk zhyrlyr [The word ancestors: hundredthome. Vol. 54: Love songs] (Foliant, Astana, 2009, 456 p.).
8. Dulatuly M. Alty tomdyk shygarmalar zhinagy. 6-tom: Kuzhattar, hattar zhane estelikter. Comp. E.Satybaldiev, V.Galiev, T.Zhurtbaev, M.Apsemetov. 2nd edition (Mektep, Almaty, 2020, 472 p.).
9. Sagynadin G.S. Fol'klordagy sinkrettilik: zhanr zhane termin (A.Bajtursynulynyn "Adebiyet tanytkyshy» negizinde) [Syncretism in folklore: genre and term (based on A. Baitursynov's "literature guide")], L.N.Gumilev atyndagy EEU Habarshysy. Filologija serijasy [Bulletin of L. N. Gumilyov ENU. Philology series] 3 (2023). Available at: <https://bulphil.enu.kz/index.php/main/article/view/575> (Accessed: 10.01.2024).

Қ.Р. Кеменгер

*Евразийский национальный университет им. Л.Н. Гумилева,
Астана, Казахстан*

Фольклорная интегративность в рассказе Ж. Аймаутова «Трагедия в душе Жанабая»

Аннотация. Литература Алашского периода – одна из богатейших духовных сокровищ нашей гражданской истории, содержание, идея, художественный характер которой сложились в рамках национального наследия и государственных интересов. Процесс сбора, систематизации, изучения данного литературного наследия достаточно хорошо сформировался в период обретения нашей страной независимости. Изучение наследия литературы алашского периода в рамках новых научных парадигм, раскрытие содержания в интеграции обществено-гуманитарных наук, признание обилия фольклорного материала в литературе через междисциплинарные связи определяет основную цель данной статьи. Письменное наследие изучается в аспекте интегративной фольклористики, что выявляет в литературе Алашского периода проявление эстетики народа. В

статье рассматривается проблема фольклорной интегративности в письменной литературе, в том числе раскрывается ее характер в литературе периода Алаш. Дается теоретическая характеристика интегративной фольклористике, сложившейся в современных гуманитарных науках, результаты метода исследования которого применяются к наследию литературы Алашского периода. Развитие казахской письменной литературы свидетельствует о том, что фольклорный материал являлся ценным источником ей. Проявление фольклорной традиции в Алашской литературе анализируется на основе рассказа выдающегося писателя Ж. Аймаутова «Трагедия в душе Жанабая». Определяется причина написания данного произведения в определенный исторический период. В рамках социофольклористики раскрываются содержание и идея произведения, демонстрируются фольклорные мотивы, примеры, персонажи, оказавшие влияние на художественное решение, идею рассказа.

Ключевые слова: фольклор, фольклорная интегративность, фольклористика, этнофольклористика, социофольклористика, литература Алашского периода, рассказ Ж. Аймаутова.

K.R. Kemenger

L.N. Gumilyov Eurasian National University, Astana, Kazakhstan

Folklore integrativity in J. Aimaurov's short story «The Tragedy in the soul of Zhanabai»

Abstract. The literature of the Alash period is one of the richest spiritual treasures of our civil history, the content, idea, artistic character of which have developed within the framework of national heritage and state interests. The process of collecting, systematizing, studying this literary heritage was quite well formed during the period of independence of our country. The study of the heritage of literature of the Alash period within the framework of new scientific paradigms, the disclosure of the content in the integration of social and humanitarian sciences, the recognition of the abundance of folklore material in literature through interdisciplinary connections determines the main purpose of this article. The written heritage is studied in the aspect of integrative folklore studies, which reveals the manifestation of the aesthetics of the people in the literature of the Alash period. The article deals with the problem of folklore integrativity in written literature, including its character in the literature of the Alash period. The theoretical characteristic of the integrative folklore studies developed in the modern humanities is given, the results of the research method of which are applied to the heritage of literature of the Alash period. The development of Kazakh written literature indicates that folklore material was a valuable source of it. The manifestation of the folklore tradition in Alash literature is analyzed on the basis of the story of the outstanding writer Zh. Aimaurov "The tragedy in the soul of Zhanabai". The reason for writing this work in a certain historical period is determined. Within the framework of sociofolcloristics, the content and idea of the work are revealed, folklore motifs, examples, characters that influenced the artistic decision, the idea of the story are demonstrated.

Keywords: folklore, folklore integrativity, folklore studies, ethnofolcloristics, sociofolcloristics, literature of the Alash period, the story of J. Aimaurov.

Автор туралы мәлімет:

Кемеңгер Қ.Р. – ф.ғ.к., қазақ әдебиеті кафедрасының меңгерушісі м.а., Л.Н. Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университеті, Сәтпаев көш., 2, Астана, Қазақстан.

Kemengger K.R. – Candidate of Philological Sciences, Acting head of the Department of Kazakh Literature, L.N. Gumilyov Eurasian National University, Astana, Kazakhstan.

Copyright: © 2024 by the authors. Submitted for possible open access publication under the terms and conditions of the Creative Commons Attribution (CC BY NC) license (<https://creativecommons.org/licenses/by-nc/4.0/>).